

CERİDE-İ HAVÂDİS

(جريدة حوادث)

Osmanlı Devleti sınırları içinde
çıkarılan ilk özel gazete.

Vekâyi-i Mısıriyye (1244/1828) ve *Takvîm-i Vekâyî*'den (1247/1831) sonra üçüncü Türkçe gazete olan *Ceride-i Havâdis*, 1 Cemâziyelâhîr 1256'dan (31 Temmuz 1840) 24 Rebûlâhîr 1281'e (26 Eylül 1864) kadar başlangıçta on günde bir, 139. sayısından itibaren (1259/1843) haftalık olarak toplam 1212 sayı neşredilmiştir. 40 × 27 cm. ölçüsünde ikişer sütunlu dört sayfa olarak yayıma başlanan gazetenin sütun sayısı 329. sayıdan (1263/1847) itibaren üçe çıkmıştır.

Gazetenin sahibi, 1815 yılında İzmir'e gelip yerleşen, daha sonra İstanbul'a giderek Amerika Birleşik Devletleri Sefâret-i'nde kâtiplik yapan (1831-1833) ve ticaretiler meşgul olan İngiliz William Churchill'dir. Churchill, İstanbul'un yabancıların oturmasına izin verilen semtlerinden Moda'da (Kadıköy) avlanırken bir çocuğu yalayınca tutuklanmış, bunun üzerine İngiliz büyükelçisi Ponsonby kapitülasyon haklarına dayanarak bir İngiliz'in suçlu bile olsa tutuklanamayacağını ileri sürerek Osmanlı Devleti'ne bir nota vermişti (18 Mayıs 1836). Konuya diğer Avrupa devletleri de karışınca olay siyasî bir mahiyet kazanmış, artan baskılar üzerine Churchill serbest bırakılmıştı. Ardından devrin Hariciye Nâzırı Âkif Paşa hastalığı öne sürülerek görevinden azledilmiş, Churchill'den özür dilenerek tutukluluk tazminatı olarak kendisine pırlantalı nişan, zeytinyağı ihraç izni veren bir فرمان ve gazete yayımlama imtiyazı verilmişti. Elindeki فرمانı 3500 altına bir başkasına devreden Churchill, Âkif Paşa gözden düşüp sürgüne gönderilince (1840) gazete yayımlama imtiyazını kullanıp *Ceride-i Havâdis* adlı bir gazete çıkarmaya karar verdi. Devletin resmî gazetesi *Takvîm-i Vekâyî*'in azınlıkların yayımladıkları gazetelerin seviyesine ulaşamaması, Sultan Abdülmecid'i Churchill'in çıkaracağı gazeteyi desteklemeye yöneltti. Takvimhâne (*Takvîm-i Vekâyî* Matbaası) Müdürlüğü'ne *Ceride-i Havâdis*'e yardım edilmesi için emir verdi. Gazetenin hurufatı ve diğer malzemeleriyle musahhahleri Takvimhâne idaresi tarafından temin edildi.

İlk sayısı 1 Cemâziyelâhîr 1256'da (31 Temmuz 1840), Bahçekapı'da Hamidiye Türbesi karşısında kiralanmış bir yerde

kurulan matbaada basılan *Ceride-i Havâdis* özel elemanlar tarafından nezâretlere, sefârethânelere, kiraathanelere ve abonelere dağıtılmış, ayrıca ilgilenenlere tanıtım amacıyla ücretsiz verilmiştir. 1840 yılının sonuna kadar yirmi iki, 1841'de elli, 1842'de elli bir sayı çıkmış, satışının 150'yi aşmaması üzerine 13 Rebûlâhîr 1259 (13 Mayıs 1843) tarihli 138. sayısında kapanmıştır. Sultan Abdülmecid'in diğer Osmanlı gazetelerine olduğu gibi kendisine de 3000 kuruş (30 altın) maaş bağlatması üzerine Churchill gazeteyi, Çifte Saraylar (bugünkü İstanbul Lisesi) karşısındaki karakolun yakınına taşıdığı matbaasında bastığı 18 Ramazan 1259 (12 Ekim 1843) tarihli 139. sayısıyla yeniden neşretmeye başlamış, ölümünden sonra (Ekim 1846) *Ceride-i Havâdis*'in yayımı oğlu Alfred Churchill tarafından sürdürülmüş ve adı 1212. sayısından sonra *Rûznâme-i Ceride-i Havâdis* olmuştur. *Ceride-i Havâdis*'in satışı yeni dönemin ilk yıllarında yine 150'yi aşmamıştır.

Osmanlı basınında "gazete" kelimesinin ilk defa kullanıldığı *Ceride-i Havâdis*'in 1. sayısının mukaddimesinde gazetenin halkın bilgisini artırdığı, diğer

ülkelerde olup bitenlerin nakledilerek halkta merak hisleri uyandırdığı ve bu yolla meslek ve ticaret hayatının geliştirilmesine yardımcı olduğu belirtilmiştir. Gazetenin ilk yıllarına ait sayıları Takvimhâne mensupları tarafından çıkarıldığından tertip olarak *Takvîm-i Vekâyî*'ye benzer. Yazı ve haberler üç bölümde ve üç başlık altında verilmiştir. "Havâdisât-ı Dâhiliyye" bölümünde önce iradeler ve resmî haberler, ardından İstanbul ve yurt haberleri verilmiş daha sonra padişahın cülûs ve doğum yıl dönümü veya seyahatleri münasebetiyle yazılan methiyeler, düşürülen tarihler ve kasideler yayımlanmıştır. Devletin resmî gazetesi *Takvîm-i Vekâyî*'in düzenli olarak haftada bir yayımlanması sağlanmadığından idarî haberler *Ceride-i Havâdis*'e verilmeye başlanmış, bunlar da "Havâdisât-ı Dâhiliyye" bölümünde yer almıştır. Bu tür resmî yazıları yayımlaması ve devletten maddî yardım görmesi *Ceride-i Havâdis*'e yarı resmî bir hüviyet kazandırmış, gazete bundan dolayı bazı kaynaklarda yarı resmî gazete olarak gösterilmiştir. *Ceride-i Havâdis*'te hükümet ve resmî dairelerle ilgili haberler hiçbir yorum yapılmadan yayımlan-

Ceride-i Havâdis'in
26 Muharrem 1277
(14 Ağustos 1860)
tarih ve
1000 numaralı
nüshasının
ilk sayfası

mıştır. Gazetenin "Havâdisât-ı Hâriciyye" bölümünde dış haberler yabancı gazetelerden tercüme edilerek verilmiştir. İlân bölümünde ise gayri menkul satışları, ithal ilâçlar ve ülkede henüz bilinmeyen eşya ve makine ilânları yer almıştır.

Yazı ve haberlerde noktalama işaretleri ve başlık kullanılmamış, haberler birbirinden iki üç satırlık boşluklarla ayrılmıştır. İlk iki yılda son derece ağdalı olan gazetenin dili sonraları biraz sadeleştirilmiştir.

Ceride-i Havâdis, Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'nın isyanı sırasında ilk yirmi sayısında birer sayfalık ilâve vermiş, Kırım Harbi dolayısıyla yeniden ilâve çıkarmıştır (28 Muharrem 1270/31 Ekim 1853). Şinâsi ve Âgâh Efendi *Tercümân-ı Ahvâl*'i yayımlamaya başlayınca (6 Rebîülâhîr 1277/22 Ekim 1860) *Ceride-i Havâdis* de *Rûznâme* adlı günlük bir ilâve vermeye başlamıştır (16 Rebîülâhîr 1277/1 Kasım 1860). 121 sayı neşredildikten sonra (10 Şevval 1277/21 Nisan 1861) adı *Rûznâme-i Ceride-i Havâdis* olarak değiştirilen bu ilâve, 1212. sayısında artık çıkarılmayacağı ilân edilen *Ceride-i Havâdis* ile beraber yayımını durdurmuştur (24 Rebîülâhîr 1281/26 Eylül 1864). Alfred Churchill daha sonra her ikisinin yerine *Rûznâme-i Ceride-i Havâdis* adlı 15804 sayı yayımlanan yeni bir gazete çıkarmıştır (1294/1877).

Ceride-i Havâdis, Osmanlı basınında birçok yeniliği uygulayan ilk Türkçe gazetedir. İlk defa muhabir göndermesi (İskenderiye, 1840), ilk ilâve neşri, Galata'da Naum Tiyatrosu'nda oynanan piyeslerin Türkçe tercümelerinin verilmesi, hastalıklar hakkında açıklayıcı ve koruyucu bilgiler, ansiklopedik mâlumat, ölüm ilânı ve ölümlerde biyografi (1844), kitap şekline gelebilecek tefrika (*Sûdan Seyahatnâmesi*, 1846), okuyucu mektupları yayımlaması, savaş muhabirliği (Kırım Harbi, 1854) *Ceride-i Havâdis*'in Osmanlı gazeteciliğine getirdiği yeniliklerdir.

Ceride-i Havâdis'te yayımlanan yazılarda Münif (Paşa) imzası dışında başka isim bulunmadığından yazı kadrosunda çalışan kişiler, kısmen o devri yaşıyanların makale ve hâtıralarıyla biyografilerden ve bunlardan bazılarının devlet memuriyetine tayinleri dolayısıyla neşrettikleri veda ilânlarından öğrenilmektedir. *Ceride-i Havâdis*'in ilk yıllarında çalışmış oldukları tesbit edilen yazarlar şunlardır: Ahmed Tevfik (Suriye mektupçusu, Kudüs mutasarrıfı, Harem-i şerif mü-

dürü), Emin Firdevsî, İsmet Bey, Râmîz-paşazâde Mehmed İzzet Bey (Akkâ mutasarrıfı, Harem-i şerif müdürü, *Harita-i Kapudânân-ı Deryâ* adlı eserin yazarı), Kar-sîzâde Cemâleddin (Âyine-i Zurefâ [Osmanlı Tarih ve Müverrihleri] müellifi), Ahmed Nazif Efendi, Sahaflar Tekkesi Şeyhîzâde (musahhih, Takvimhâne nâzır vekili, Kudüs kadısı), Münif Bey (Paşa, Maarif nâzırı), Said Bey (Sadrazam Küçük Said Paşa), Sâlih Bey (şair, İşkodra vilâyet mektupçusu). Daha sonraki yıllarda Ahmed Râsim, Ahmed Zarîfî, Enderunlu Âlî (şair, meşhur şeyh Kuşadalı İbrâhim Efendi'nin müridi), Ebûzzîyâ Tevfik (gazeteci-yazar, Şûrâ-yı Devlet âzası, Konya mebusu), Emin Hâfîz Müşfik, Manastırlı Emîrzâde, Hâlet Bey (vilâyet mektupçusu, ilk devlet salnâmesini çıkaran şair ve yazar), Hüseyin Sîret Bey, Nûzhet Efendi, Rîzâ Bey (Paşa), Süreyyâ Bey (başmuharrir, *Sicill-i Osmânî* müellifi) gazetede yazar olarak çalışmışlardır. *Ceride-i Havâdis*'in tercüme işlerinde çalışan Hariciye Nezâreti Tercüme Kalemî'nin azınlık mensubu memurlarından sadece Bohor ve Haçadur Oskanyan efendilerin adları bilinmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ceride-i Havâdis ve *Rûznâme-i Ceride-i Havâdis* koleksiyonu (bk. Hasan Duman, *Katalog*, s. 338-340); Vakıf Gazetesi koleksiyonu (1921) (bk. Hasan Duman, *Katalog*, s. 444-445); Ebûzzîyâ Tevfik, *Salnâme-i Hadîka*, İstanbul 1290, s. 68-70; Âkîf Paşa, *Tebîsıra*, İstanbul 1300, s. 5-80; Ahmed Râsim, *İlk Büyük Muharrirlerden Şinâsi*, İstanbul 1927, s. 4-9; Selim Nûzhet [Gerçek], *Türk Gazeteciliği*, İstanbul 1931, s. 35-38; Tanpınar, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 146-147; Hasan Refik Ertuğ, *Basın ve Yayın Hareketleri*, İstanbul 1958, I, 149-152; Münir Süleyman Çapanoğlu, *Basın Tarihimizde İlave*, İstanbul 1960, s. 51-56; Süreyya Oral, *Türk Gazetecilik Tarihi*, İstanbul 1968, I, 77-79; M. Nuri İnuğur, *Basın ve Yayın Tarihi*, İstanbul 1982, s. 181-184; Orhan Koloğlu, *Miyop Churchill Olayı*, İstanbul 1986, s. 1-139; Mustafa Nihat Özön, "100 Senelik Gazeteciliğimiz", *Ayın Tarihi*, sy. 46-47, Ankara 1928, s. 2907-2918; "Ceride-i Havâdis", *İst.A*, VII, 3496-3499; TDEA, II, 52-53.

ZİYAD EBÜZZİYYA

CERİDE-İ İLMİYYE

(جريدة علمیه)

Bâb-ı Meşihat tarafından
1914-1922 yılları arasında
İstanbul'da yayımlanan dergi.

Osmanlı Devleti'nin dinî ve idarî kurumlarından biri olan Bâb-ı Meşihat ile buna bağlı kuruluşlardan Fetvahâne ve şer'î mahkemelerin dinî meselelerle il-

gili fetva, hüküm ve kararlarının, medrese ve tekkelerle Dârü'l-hikmeti'l-İslâmiyye gibi dinî kuruluşlara ait tâlimat, nizamnâme ve haberlerin duyurulması maksadıyla yayımlanmıştır.

II. Meşrutiyet döneminde şeyhülislâm-lık yapan Mustafa Hayri'nin (Ürgüplü) teşebbüsüyle yayımına başlanan *Ceride-i İlmîyye*'nin ilk sayısı, Regaib kandiline rastlayan 3 Receb 1332 (28 Mayıs 1914) tarihinde çıkarılmıştır. Dergi I. Dünya Savaşı, Millî Mücadele ve Mütareke yılları içinde, Osmanlı Devleti'nin dokuz yıllık zor döneminde toplam yetmiş dokuz sayı yayımlanmıştır. İlgili yer ve kuruluşlara dağıtıldığı gibi satışa da sunulan *Ceride-i İlmîyye*, başlığının altındaki "Meşihat-ı İslâmiyye'nin ceride-i resmîyesidir" ibaresinden de anlaşılacağı üzere, adı geçen kurumun resmî yayın organı olarak meslekî bir dergi hüviyetindedir. Bu özelliğini sonuna kadar koruyan dergi, ilk sayısında yer alan "İfâde-i Mahsûsa"dan anlaşıldığına göre meşihatın idarî ve ilmî faaliyetlerinin yayın organı olacak, bu sebeple ilgili devlet memurları ile ilim adamlarına ve halka faydalı neşriyat yapacaktır. Neşriyat idaresi bakımından iki safhada ele alınabilecek dergi birinci devrede (nr. 1-44) yayına "meşihat-ı ulyâ mektupçuluğu" tarafından

Ceride-i İlmîyye'nin ilk sayısının dış kapağı

